

PODĚTNÁ MONOGRAFIE O NOVÉ TVORBĚ ANDRZEJE STASIUKA (recenze)

MILOŠ ZELENKA

JANIEC-NYITRAI, Agnieszka: *Pod warstwą popiołu i brokatu. O twórczości Andrzeja Stasiuka*. Budapest: ELTE BTK Szlav Filológiai Tanszék, 2023. 236 s.

Předložená monografie polské slavistky Agnieszky Janiec-Nyitrai z Ústavu slavistiky a baltistiky FF ELTE v Budapešti zajímavým a originálním způsobem analyzuje prozaickou tvorbu dnes evropsky známého prozaika Andrzeje Stasiuka. Ten je v současnosti pravidelně překládán do češtiny a slovenštiny a dalších nejen středoevropských jazyků. Stasiuk ve Wołowci založil nakladatelství Czarne a v říjnu 2005 obdržel nejprestižnější polskou literární cenu Niké za dílo *Jadąc do Babadag* (2004), v němž autobiograficky zachytil vlastní putování „zapomenutou“ střední Evropou, a to s využitím vlaku, automobilu a také autostopu. Českého čtenáře v této souvislosti napadne paralela s později vydanou *Winterbergovou poslední cestou* (2021; původně napsanou v němčině *Winterbergsletzte Reise*, 2019) od česko-německého autora Jaroslava Rudiše. Střední Evropu zde tvoří symbolická síť zdánlivě banálních příběhů, které jsou nazírány prostřednictvím železnic a nádraží, po nichž putuje ke konci svého životního příběhu hlavní bilancující hrdina Wenzel Winterberg. Důraz je v monografii kladen na poslední spisovatelovo tvůrčí období, časově zahrnující úsek od počátku druhého desetiletí (cca od roku 2013) do současnosti. Stasiuk proslul spolu s ukrajinským prozaikem J. Andruchovyčem knihou *Moja Europa* (2001), kde vymezil střední Evropu z pohledu jakési „rodinné kroniky“, z úhlu mikroskopické „každodennosti“ jako privátní a živou historii, jako subjektivní příběh skládající se podle spisovatelových slov „z detailů a maličkostí“. Podobným způsobem Stasiuk pracuje i ve svém posledním období, které zahrnuje cestopisné eseje a román *Przewóz* (2021). Metaforický titul „popel a třpyt“ vypůjčený z esejistických zápisů *Dziennik Hipopotama* (2020) od Krysztofa Vargy umožňuje Janiec-Nyitrai zvolit interpretační úhel pohledu: vymezit esteticko-filozofickou podstatu jeho poetiky, určit relevantní otázky, tj. to, co se řečeno autorčinými slovy – nachází v chaosu moderní doby skryto pod popelem a třpytem (to, co se skrývá za popelem a třpytem, je zdánlivě banální a marginální, přesto důležité).

Monografie je rozdělena do osmi kompozičně a obsahově na sebe navazujících kapitol, v nichž se spojujícím leitmotivem stává Stasiukova metoda psaní, objevující skryté struktury významů zasuté hluboko pod povrchem, pod realitou běžného vnímání. Janiec-Nyitrai se citlivě dotýká spisovatelovy tvůrčí intence zkoumající „nevyjádřitelné“, tj. esenciální otázky lidské identity odehrávající se na průsečíku minulosti a přítomnosti. To platí např. v první kapitole pro sbírku esejů *Kucając* (2015), která zobrazuje intimitu nepřetržitého „zrození“ a „umírání“ jako přirozenou dualitu trvalého a pomíjivého v lidském životě. Takto jsou hodnoceny např. cestopisné eseje *Nie ma ekspresów przy żółtych drogach* (2013), *Osiółkiem* (2016), *Kroniki beskidzkie i światowe* (2018), které zasazují polskou perspektivu nejen do středoevropských souvislostí, ale i do vztahů Západ – Východ včetně bolestně prožívaného postoje Poláků k silnějším ruskému sousedu. Speciální pozornost Janiec-Nyitrai věnuje v posledních třech kapitolách interpretaci románu *Przewóz*, který zachycuje traumatický příběh polské příhraniční vesnice a který rovněž připomíná fenomén násilí, s nímž se vyrovnávalo několik polských generací. Ačkoli podle badatelky Stasiuk píše o moderním chaosu světa a nejistotě lidského subjektu v něm, nikdy jeho pohled není „objektivizující“, či popisný. Univerzálnost příběhu zde neznamená komplexní uchopení reálného světa, ale vědomou selekci, tvorbu imaginativních fiktivních obrazů „popelu a třpytu“, které odhalují magické „posvátno“. Autorčiny úvahy si zároveň všimají jazyka, motivické výstavby, poetiky,

jednotlivých archetypů, kompozice, perspektivy putujícího vypravěče, který se vědomě vzdává své „vševědoucí“ pozice, ale tím více se dostává pod povrch věcí, k podstatným souvislostem. Je zde správně vymezena Stasiukova radikální distance od tradiční cestopisné reportáže s informativním podtextem. Spíše se jedná o osobní svědectví, o jedinečný příběh, který demonstruje intenzivní individuální zkušenost. Janiec-Nyitrai dochází k závěru, že Stasiuk si formuje vlastní kreativní systém psaní založený na projekci fikce do reality, na intimním prožívání „*mostu między przesyłym a przyslyłym, stawiając trudne i bolesne pytania o tożsamość, przeszłość, historię*“ (11).

Monografie, která obsahuje vedle základní textové části několikajazyčné resumé, spojené předmětovou a personální bibliografi s rejstříkem, je vhodně prokládána ukázkami, které odborný výklad sblíží s jeho „čtivostí“, tj. s recepční dostupností. Janiec-Nyitrai, která se profiluje nejen jako literárněvědná polonistka, ale i jako středoevropská slavistka, se systematicky zaměřuje na přínos polské postmoderní prózy evropskému písemnictví. Proto její poslední monografii můžeme právem považovat nejen za zásadní příspěvek k poznání zatím posledního tvůrčího období Andrzeje Stasiuka, ale i za inspirativní stimul ke studiu mentálních vzorců střední Evropy.

KONTAKT

prof. PhDr. Miloš Zelenka, DrSc.
Ústav stredoeurópskych jazykov a kultúr
Fakulta stredoeurópskych štúdií UKF v Nitre
Dražovská 4
949 01 Nitra
Slovenská republika
mzelenka@ukf.sk